

Opvoedingsondersteuning voor ouders van dove en slechthorende kinderen: van spanningsbron naar krachtbron¹

Inleiding

Kinderen en hun gezinnen verdienen vanaf de start alle kansen. Deze kansen dragen ertoe bij dat kinderen kunnen ontwikkelen tot evenwichtige, zelfbewuste, veerkrachtige jongvolwassenen. Zulke jongvolwassenen zijn er klaar voor om zelf de verantwoordelijkheid op te nemen en eigen keuzes te maken voor de invulling van hun verdere leven. Voor ouders is het echter niet vanzelfsprekend om hun kinderen deze kansen te bieden. Vaak is opvoedingsondersteuning, onder welke vorm of definitie dan ook², welkom.

Als je baby doof of slechthorend³ blijkt te zijn, gaat die opvoedingsondersteuning voor de meeste ouders een nog grotere rol spelen. Er valt immers een hele reeks zekerheden weg⁴ en er duiken talloze vragen op. Hoe kan ik mijn kind opvoeden als ons belangrijkste communicatiemiddel, taal, een hinderpaal vormt? Hoe zal mijn kind opgroeien als het niet hoort wat ik allemaal hoor? Hoe staan dove en slechthorende (jong)volwassenen eigenlijk in het leven? Wat kan/mag ik van mijn kind verwachten? Deze vragen blijven vandaag de dag jammer genoeg voor vele ouders grotendeels onbeantwoord.

Dove en slechthorende kinderen worden in meer dan 90% van de gevallen geboren in een horend gezin. Meestal hebben deze gezinnen nog nooit een dove of slechthorende persoon ontmoet en weten ze zo goed als niets van dovencultuur of gebarentaal. Zeker in de eerste levensjaren kunnen deze ouders dan ook heel wat steun gebruiken.⁵

Anderzijds kunnen ook dove ouders van dove kinderen met opvoedingsonzekerheid kampen. De maatschappelijke tijdsgeest waarin zij opgroeiden, en meer specifiek de beeldvorming over personen met een beperking toen, was heel verschillend van nu. Dat maakt het niet vanzelfsprekend om voor hun eigen kinderen een eigen, vrije opvoedingsvisie te ontwikkelen. Opvoedingsondersteuning speelt dan een belangrijke rol.

Veranderingen in onze samenleving

Eind vorige eeuw werd gekenmerkt door de opkomst van emancipatie- en empowermentbewegingen, ook in de Vlaamse dovengemeenschap. Dove personen wilden meer afstand nemen van een louter

¹ Naar analogie van de titel van een lezing van Corrie Tijsseling (1/11/2014): de ontwikkeling van het dove kind: van spanningsbron naar krachtbron

² Opvoedingsondersteuning. *Magazine opvoedingsondersteuning, EXPOO, 2013, p. 5*

³ Hiernavolgend gebruiken we enkel nog het woord doof, wat gelezen mag worden als 'doof en slechthorend'. Ook kinderen met een CI zitten hierin besloten. We wensen geen onderscheid te maken vanuit de redenering dat al deze kinderen recht hebben op het ontwikkelen van hun visuele capaciteiten, het gebruik van gebarentaal als taal die 100% toegankelijk is en het ontdekken van het doof verenigingsleven als culturele groep waartoe ze zich verwant kunnen voelen.

⁴ Young, A. & Tattersall (2007). Universal newborn hearing screening and early identification of deafness: Parents' responses to knowing early and their expectations of child communication development. *Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 12*

Hardonk, S., Desnerck, G., Loots, G., Matthijs, L., Van Hove, G., Van Kerschaver, E., Vanroelen, C., & Louckx, F. (2011). From Screening to Care: A Qualitative Analysis of the Parental Experiences Related to Screening and (Re)habilitation Care for Children with Congenital Deafness in Flanders, Belgium. *The Volta Review, 111(3)*, 299-324.

⁵ Tijsseling, C. (2006). *Anders doof zijn. Een nieuw perspectief op dove kinderen*. Twello, Nederland: Van Tricht uitgeverij, 126p.

medische visie, waarin de beperking van het niet horen centraal staat. De wereldwijde erkenning van gebarentalen als natuurlijke, volwaardige talen was een belangrijke bijdrage hiertoe. Langzaam groeide de aandacht, het respect voor en het geloof in gebarentaal.⁶ In Vlaanderen leidde dit er in 2006 uiteindelijk toe dat de Vlaamse Gebarentaal door de overheid werd erkend. Hoewel dit een grote stap vooruit was voor de Vlaamse dovensgemeenschap, is het emancipatieproces nog steeds volop aan de gang. Het zette wel een proces in gang dat het zelfbeeld van dove personen positief beïnvloedde. Dit maakte hen bewust van het belang deze positieve zelfbeleving door te geven aan volgende generaties.

België ratificeerde in 2009 het Verdrag inzake de Rechten van Personen met een Handicap (verder, het VN-verdrag). Hiermee gaf België te kennen dat het actief wil meewerken aan de mentaliteitsverandering rond handicap. Dit betekent dat België de personen in haar samenleving die met een beperking leven wil benaderen en behandelen als personen met een eigen stem en eigen rechten, net als alle andere burgers. Het is die stem die wij aan bod willen laten komen, vertaald naar een aanbod voor dove en slechthorende kinderen.

De laatste decennia kwam ook de groeiende diversiteit en meertaligheid in onze samenleving steeds meer als kracht in het licht staan. In onze huidige multiculturele samenleving is veeltaligheid ondertussen de norm geworden⁷. Dit merken we bijvoorbeeld aan het huidige beleid van de belangrijke overheidsinstantie, Kind en Gezin. Zij erkennen de kracht van diversiteit en veeltaligheid voor de identiteitsontwikkeling. Ook benadrukken ze het belang van het leren en beleven van de eigen taal als basisrecht voor elk kind en als stevige basis voor het leren van andere talen⁸. Ze merken daarnaast op dat het Internationaal Verdrag van de Rechten van het Kind (IVRK) verschillende artikelen bevat waarin het recht van het kind om zich te ontplooiën in een omgeving, gekenmerkt door gelijkwaardigheid en respect voor diversiteit, centraal staat. "Anderen erkennen en waarderen om wie ze zijn"⁹ werd zelfs de centrale waarde in de werking van Kind en Gezin.

Een toepassing van verschillende artikelen uit het VN-verdrag en het Kinderrechtenverdrag¹⁰ op de opvoeding en ontwikkeling van dove en slechthorende kinderen leidt tot de conclusie dat België zich ertoe verbonden heeft

- deze kinderen de kans te bieden de taalkundige identiteit van de gemeenschap van doven te ontwikkelen
- ouders opvoedingsondersteuning te bieden m.b.t. de specifieke noden van hun doof of slechthorend kind
- het leren van gebarentaal te vergemakkelijken, voor de kinderen, maar ook voor de ouders en andere gezinsleden
- de kinderen de kans te geven hun eigen taal en cultuur te beleven en te gebruiken
- het recht op ontwikkeling voor elk kind te beschermen en ervoor te zorgen dat de overheid dit recht garandeert.

⁶ Zie, voor een historisch overzicht van de rol van gebarentaal, Debeerst, G. (2014) *Tegen de stroom in? Horende ouders van dove kinderen die kiezen voor Vlaamse Gebarentaal*. Eindwerk voor Masteropleiding Tolken – KULeuven.

⁷ Perregaux, in Kind en Gezin. *Taalstimulering en Meertaligheid*. Geraadpleegd op 19 augustus 2015 op <http://www.kindengezin.be/img/visietekst-nederlands.pdf>

⁸ Kind en Gezin. *Taalstimulering en Meertaligheid*. Geraadpleegd op 19 augustus 2015 op <http://www.kindengezin.be/img/visietekst-nederlands.pdf>

⁹ <http://www.kindengezin.be/over-kind-en-gezin/missie-en-waarden/diversiteit-en-kinderrechten/diversiteit/>

¹⁰ VN Verdrag inzake de rechten van de kind, artikel 30; Comité voor de rechten van het kind, General Comment n°9 §41; VN Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, artikel 24 §3b; VN Verdrag inzake de rechten van de kind, artikel 6

Dit blijven echter vage richtlijnen. Wat zijn ‘de specifieke noden van een doof of slechthorend kind?’ Hoe ‘maken we het leren van gebarentaal mogelijk?’ Hoe krijgt een kind de kans om de identiteit van de gemeenschap van dove mensen te ontwikkelen?’

Optimale opvoeding en ontwikkeling van dove en slechthorende kinderen

Dove en slechthorende kinderen kunnen hun ontwikkelingskansen optimaal benutten via een opvoeding die focust op een visuele ontwikkeling via een visuele taal¹¹, voor de dove en slechthorende kinderen in Vlaanderen is dit de Vlaamse Gebarentaal. Wanneer ze twee talen kennen en gebruiken, een gebarentaal en een gesproken taal (in geschreven en/of gesproken vorm),¹² kunnen ze hun volledige ontwikkelingsmogelijkheden waarmaken. Ze groeien dan bilinguaal-bicultureel op. Gebarentaal (als eerste of één van de twee eerste talen) speelt hierin een belangrijke rol: ze bevordert de cognitieve en sociale ontwikkeling. Ze helpt dove en slechthorende kinderen kennis te verwerven van de wereld, biedt hen toegang tot de dovenwereld, vergemakkelijkt het verwerven van de gesproken taal en zorgt ervoor dat het kind zeker één taal goed beheerst. De taal is immers 100% toegankelijk. De gesproken taal zorgt voor verbinding met de horende omgeving, van gezin tot maatschappij. Bovendien is het –voornamelijk in geschreven vorm- de toegangspoort om kennis te verwerven. Een goede kennis van het geschreven Nederlands leidt tot academisch succes en succes in het latere arbeidsleven.¹³ Echter, voor de meeste ouders met dove en slechthorende kinderen is het niet eenvoudig om een visuele opvoedingsomgeving te creëren en gebarentaal als eerste of één van de twee eerste talen van hun kind aan te bieden.

Vooreerst moeten zij grondig geïnformeerd worden. Het is voor hen een zoektocht en leerproces om hun doof of slechthorend kind optimale ontwikkelings- en ontplooiingskansen kan geven. Dove ouders hebben hierbij nood aan en recht op een toegankelijk en deskundig kanaal waar zij terecht kunnen voor informatie, begeleiding en hulp in het opvoeden van hun doof kind binnen hun specifieke gezinscontext en in relatie met de horende samenleving. Horende ouders hebben nood aan en recht op¹⁴ cursussen die hen wegwijs maken in een opvoeding via een visuele taal. In het belang van een optimale ontwikkeling van het dove of slechthorende kind moeten ouders beroep kunnen doen op begeleiding die hen vertrouwd maakt met gebarentaal en de visuele wijze waarop hun dove of slechthorende kind in het leven staat en die hen hier comfortabel bij doet voelen. Betrokkenheid, positief omgaan met het kind en een inhoudelijk goede communicatie zijn immers belangrijker dan bijvoorbeeld het feit dat ouders grammaticale fouten maken in gebarentaal¹⁵.

Daarnaast is het belangrijk dat ouders de kans krijgen andere ouders en dove volwassenen te ontmoeten. Onderzoek toont dat de band met het kind verbetert naar aanleiding van ontmoetingen met andere ouders van dove of slechthorende kinderen. Ook voelen ouders zich competent in de

¹¹ Tijsseling, C. (2006). *Anders doof zijn. Een nieuw perspectief op dove kinderen*. Twello, Nederland: Van Tricht uitgeverij, 126p.

¹² Grosjean; F. (2001) Commentary/The right of the deaf child to grow up bilingual. *Sign Language Studies*, 1, p 110-114

¹³ Zie voetnoot 14

¹⁴ Het Comité voor de rechten van het kind, General Comment n°9 §41, bepaalt dat horende ouders recht hebben op vorming m.b.t. het gebruik van gebarentaal.

¹⁵ Tijsseling, C. (2006) Zie voetnoot 14; Kyle, J. (2014) personal communication

opvoeding van hun kind wanneer ze in contact komen met dove volwassenen.¹⁶ Ook voor het kind zijn ontmoetingen met dove volwassenen essentieel, net als ontmoetingen met dove en slechthorende leeftijdsgenoten. In gezelschap van dove of slechthorende leeftijdsgenoten en volwassenen leren ze ongedwongen communiceren.

Hoe hieraan tegemoetkomen?

Om de opvoedingsondersteuning van de ouders en de ontwikkeling van dove kinderen alle kansen te geven, zijn we een participatieproject gestart¹⁷. Dit project richt zich op drie sporen.

1. Het voorzien van een gepast aanbod aan cursussen om ouders te introduceren en vaardig te maken in het communiceren in Vlaamse Gebarentaal
2. Het inzetten van dove deskundigen om ouders in hun thuissituatie bij te staan in hun inspanningen om van de leefwereld van hun kind een bilinguaal-bicultureel opvoedingsmilieu te maken
3. Het organiseren van ontmoetingsmomenten waarop ouders van dove of slechthorende kinderen met elkaar in gesprek kunnen gaan, kunnen leren van elkaar en de kans krijgen om te leren van en zich te informeren bij dove jongeren en volwassenen.

1. Gepast aanbod aan cursussen Vlaamse Gebarentaal

De cursus Leren Visueel Communiceren in VGT met dove baby's en peuters is een introductiecursus. Hierin krijgen ouders van dove of slechthorende baby's en peuters informatie over de ontwikkelingsnaden van hun doof kind en leren ze op een praktische wijze hoe ze de leefwereld van het kind visueel kunnen maken. Ze krijgen een lexicon in Vlaamse Gebarentaal mee dat afgestemd is op interacties met baby's en peuters. Tijdens de cursus wordt opvang voorzien voor de kinderen door dove jongeren. De cursus wordt gegeven door een dove en een horende lesgever. Dit biedt ouders de gelegenheid een dove volwassene te ontmoeten en zich een idee te vormen van wat het voor hun kind betekent om doof te zijn. Uit de ervaringen die de dove volwassenen met de ouders delen, leren ouders hoe ze met het doof-zijn van hun kind kunnen omgaan.

2. Dove deskundigen

Cursussen kunnen ouders veel bijbrengen, maar bieden niet altijd de ruimte om persoonlijke vragen te stellen, langer stil te staan bij het aanleren van bepaalde vaardigheden of het toepassen hiervan in de thuissituatie. Daarom willen we ook dove personen die zowel professioneel als ervaringsdeskundig zijn¹⁸ inzetten om ouders te gaan ondersteunen aan huis. Het project zal hiertoe in samenwerking met de universiteiten een opleidingsprogramma ontwikkelen. Het doel is zelfbewuste dove volwassenen te vormen in het geven van (op gebarentaal gerichte) opvoedingsondersteuning voor ouders van dove kinderen en hen hier een erkenning voor te geven. Ze zullen getrainde gidsen zijn die dove en slechthorende kinderen naar een bilinguaal-biculturele identiteit kunnen leiden, en dit door het hele gezin hierin te betrekken.¹⁹

¹⁶ Hintermair, M. (2000). Hearing impairment, social networks and coping. The need for families with hearing-impaired children to relate to other parents and to hearing-impaired adults. *American Annals of the Deaf*, 145, p 41-53

¹⁷ Het participatieproject wordt gesubsidieerd door het Departement Cultuur, Jeugd, Sport en Media en wordt uitgevoerd door vier partners: 't Signaal vzw, Fevlado vzw, prof. dr. Gerrit Loots (VUB) en dr. Goedele De Clerck (UGent). Het project loopt van 2014 tot eind 2016

¹⁸ Tijsseling, C. Lezing op seminarie, Huizen, 1 november 2014

¹⁹ Singleton & Morgan (2006) (p 345-346) in Shores (2014).

Deze dove deskundigen bieden ouders vernieuwende ervaringen. Ouders worden uitgedaagd om de opvoeding van hun kind vanuit een ander, een doof, standpunt te zien. Hierdoor kunnen doelen, waarden, verwachtingen, rollen en relaties een andere of bijkomende invulling krijgen. Ouders gaan creatief en samen met hun kind aan de slag om gebarentaal en het doof-zijn in hun specifieke thuissituatie een plaats te geven. De rol van de dove deskundigen is ouders handvatten aan te reiken en sterker te maken door hun perspectieven en bijgevolg keuzemogelijkheden in het tegemoetkomen van hun doof kind te verbreden.

3. Ontmoetingsmomenten

Het netwerk aan opvoedingsondersteuning moet breed zijn en niet alleen van cursussen of begeleiding door deskundigen komen. Het project wil ouders, doof en horend, daarom meer in contact te brengen met elkaar. We erkennen ouders in hun rol van actieve deelnemers aan het leerproces rond de optimale ontwikkeling van hun dove of slechthorende kinderen. Eén van de gevolgen hiervan is dat ouders elkaar meer gaan opzoeken en zo een nieuw bronnenveld aan perspectieven creëren²⁰. Het project wil dit ondersteunen door ontmoetingsdagen te organiseren waarin horende en dove ouders elkaar vrijblijvend ontmoeten. Op deze manier geven we ze de kans authentiek ervaringen uit te wisselen in een niet-professioneel kader. Het geeft ouders de mogelijkheid even te bezinnen, stil te staan, te reflecteren over bepaalde opvoedingsvragen en hier van elkaar uit te leren.

Besluit

Het uiteindelijke doel van dit pilootproject is dat dove en slechthorende kinderen en hun ouders sterker staan. Dat ouders door betere knowhow de ontwikkelingskansen van hun dove en slechthorende kinderen optimaal leren benutten. Dat de kinderen meer contact hebben met het doof verenigingsleven en haar gebarentaal. Dat ze de kans krijgen gebarentaal te ontwikkelen via dove taalrolmodellen. Dat dove volwassenen een bron van inspiratie zijn voor dove en slechthorende kinderen in het omgaan met hun doof-zijn, met het leven als doof persoon in een horende meerderheidscultuur, met het opbouwen van een dove identiteit, zodat ze deze kennis en vaardigheden kunnen inzetten als drijvende kracht in het leven. Dat dove en slechthorende kinderen alles meekrijgen wat ze nodig hebben om hun eigen levensroute uit te stippelen, rustend op stabiele, betrouwbare en duurzame ontwikkelingsbouwstenen in een omgeving waar vertrouwen, aanvaarding en erkenning heerst. Zo helpen we de dove en slechthorende kinderen te ontwikkelen tot evenwichtige, zelfbewuste en veerkrachtige jongvolwassenen en helpen we ouders hun rol in dit proces op te nemen.

²⁰ Lave & Wegner (1999, p24) in Shores (2014)